

- Rutherford, W. E. (1983), "Language Typology and Language Transfer". I Gass & Selinker (red.), Language Transfer in Language Learning. Newbury House.
- Rutherford, W. E. (1984), "Description and Explanation in Interlanguage Syntax". Language Learning, 34.
- Selinker, L. (1972), "Interlanguage". International Review of Applied Linguistics, 10.
- Tarone, E. (1982), "Systematicity and Attention in Interlanguage". Language Learning, 32.
- Tarone, E. (1984), "On the Variability of Interlanguage Systems". I Eckman et al. (red.), Universals of Second Language Acquisition. Newbury House.

K. Ringgaard (udg.)

1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1987

SELVRAPPORTERET OG FAKTISK SPROGBRUG HOS 3 INFORMANTER
Af Tore Kristiansen

Indledning

Jeg er i gang med en sociolingvistisk undersøgelse af "sprog-
lig norm og variation i Næstved". Undersøgelsens data er sprog-
brug og sprogholdninger indsamlet fra unge mennesker i alderen
16-25 år. Beskrivelsen af den sproglige variation vil blive
foretaget i form af kvantitative korrelationsanalyser som kort-
lægger hvordan udvalgte fonetiske variable samvarierer med
udvalgte baggrundsvARIABLE. Herudover kræver beskrivelsen af
normsituationen en mere kvalitativ analysetilgang i form af
tolkninger lagt ned over både de kvantitative korreleringer og
sprogholdningsmaterialet.

Informanterne i undersøgelsen er inddelt i grupper på 4
(reduceret til 3 i to tilfælde) elever fra hver af 10 forskel-
lige uddannelsesinstitutioner i Næstved. Der er altså 38 infor-
manter i alt. De er ligeligt fordelt mht. køn (han/hun) og
opvækststed (Næstved/Næstveds omegn). Baggrundsoplysninger blev
først indsamlet i et interview med hver enkelt informant for sig.
Der blev ikke talt om sprog i interviewet. Det blev der til gen-
gæld i den efterfølgende gruppesamtale med alle 4 i gruppen
samt mig selv som deltagere. Her var emnet simpelt hen sprog-
holdninger og sproglig variation.

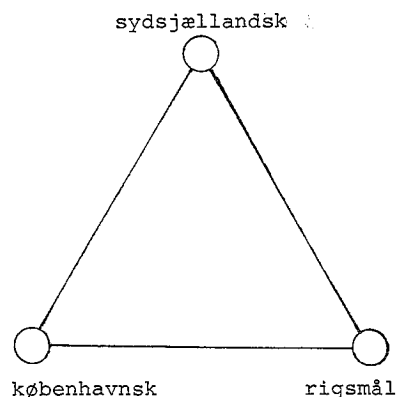
På nuværende tidspunkt kan jeg ikke fremlægge korrelations-
analyser baseret på hele materialet. Jeg vil i stedet gøre et
forsøg i den kvalitative analysegenre. Jeg vil hive fat i de 3
mandlige informanter som i den sproglige selvsvurderingstest
som indgår i undersøgelsen, placerer sig fjernest fra hinanden,
sammenligne deres faktiske sprogbrug, og inddrage deres udtrykte
sprogholdninger sammen med elementer fra deres "livshistorier"
i et forsøg på at forklare...

Selvvurderingstesten

Selvvurderingstesten ligger først i gruppesamtalen, altså inden der endnu er blevet talt om sprog.

Hensigten med den var ikke at præsentere en serie af mere eller mindre forskellige sprogprøver, hvor informanterne så skulle kunne genkende en af prøverne som stort set deres eget sprog. Hensigten var at præsentere 3 normer - klare eksempler på, eller realisationer af, 3 normer - som jeg forestiller mig som poler i et slags normativt kraftfelt (figur 1):

Figur 1:

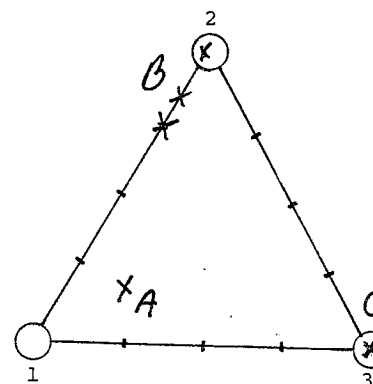
Ud fra litteraturen, og ud fra hvad man kan lytte sig til på gaden, forekommer det rimeligt at antage at unge mennesker omkring de tyve som er vokset op på Næstvedegnen, har været udsat for netop dette normative kraftfelt. Deres sproglige socialisation kan formodes at have impliceret, og stadig væk at implicere, en forholden sig til først og fremmest disse 3 normer.

Foruden at teste i hvilken grad disse 3 normer var realiteter for meddelerne som de fandt det meningsfyldt at placere deres eget sprog i forhold til, tjente de 3 sprogprøver som udgangspunkt og referenceramme for den efterfølgende samtale om sprogholdninger og sproglig variation.

Efter at have lyttet til sprogprøverne én gang (i rækkefølgen: københavnsk, sydsjællandsk, rigsmål) blev informanterne bedt om at indplacere deres eget sprog på et skema svarende til det "tre-polede normfelt" i figur 1. Cirklerne i hvert hjørne af trekanten blev sagt at repræsentere de 3 sprogprøver og var på skemaet nummereret 1,2,3. Siderne i trekanten var inddelt

som det fremgår af figur 2. Informanterne fik at vide at de kunne krydse deres eget sprog af hvor som helst inden for trekanten.

Figur 2:

Vore 3 mandlige "ekstremister" - herefter omtalt som A, B og C - har placeret sig selv som vist i figuren.

(De er i øvrigt "ekstremister" også i informantgruppen som helhed, bortset fra et par piger som placerer sig selv som mere københavnsktalende end A. - Rigsmåls-hjørnet udgør den tunge ende når man indtegner alle 38 kryds, men C er den eneste af de 38 informanter som entydigt placerer sig selv inde i cirkelen. B har sat 3 krydser som anført).

Det er den samme tekst som bliver læst op i alle 3 sprogprøver (3 kvindestemmer, den sjællandske klart ældre end de to andre). Oplæsningerne adskiller sig fra hinanden på en række punkter. Informanterne var før afspilningen blevet opfordret til at notere ned udtaletræk de af en eller anden grund lagde mærke til i de tre oplæsninger. Bagefter talte vi så om hvad der gjorde det muligt at bestemme oplæsningerne som hhv. københavnsk, syd(vest)sjællandsk og rigsdansk. På grundlag heraf og hvad der ellers bliver sagt i samtalerne, har jeg dannet mig et billede af hvilke variable der er "kriterielle" for denne bestemmelse (som 9 af de 10 grupper ikke havde nogen problemer med). Det drejer sig især om variation inden for prosodien og vokalismen (lydtegnene er brugt som i Brink og Lund 1975):

	kbhvs. oplæs.	sydsjæll. oplæs.	rigsd. oplæs.
<u>vokalkvantitet</u> forlængelser i stødløs stavelse i ord som 'nakken, kaffe'	+	+	-
<u>vokalkvalitet</u> kort a foran alveolar i ord som 'katten, plaster'	ä	a (α hvis /r/ i flg. stavelse)	a
kort å i ord som 'Charlotte, kartoffel'	ä (også ɔ)	ɔ	ɔ
aj-diftongen i ord som 'spejlet, stegen'	ai	ai	ari
øj-diftongen i ord som 'røg, høje'	äi	öi	ɔi
rä ~ rα i ord som 'skræmt, revne'	rα (også rä)	rä (re i (nogle ord))	rä
<u>stød</u> "kortvokalstød" i ord som 'fætter, katten'	-	+	-
"gamma-2 stød" (=stød i 2. sammensætningsled) i ord som 'borddamen, køkkenhaven'	-	+	-
<u>stødefterslag</u> stød i ordet 'nu'	-	+	-

Hertil kommer den meget vigtige tryk-tone relation. Grundtoneforløbet i en trykgruppe er iørefaldende anderledes i syd-sjællandsk end i rigsmål og københavnsk. (For en nærmere beskrivelse vil jeg her henvise til kommende publikationer af Nina Thorsen, som jeg også gerne vil takke for megen hjælp til at begribe mine informanternes prosodi).

Faktisk sprogbrug

Det er først og fremmest de ovennævnte variable jeg vil bruge til at give en kort karakteristik af A, B og Cs faktiske sprogbrug, og til at vurdere deres selv vurdering. (Analysen er for alle 3 informanternes vedkommende foretaget på interviewet, ikke på samtalen. Interviewet med A og B varer i næsten 1 time, med C i 20 minutter).

Hvis vi starter med at se på hvad de har af kortvokalstød, så findes der i alt kun 2 tilfælde, og de er begge produceret af A (i øvrigt 2 lidt overraskende tilfælde: 'atten-hundrede' = stød på kortvokal i 1. sammensætningsled, en stilling som ikke fremviser mange tilfælde i Inger Ejskjærs beskrivelse af de ældre dialektale forhold (Ejskjær 1967), stopper = verbum i præsens, typen havde stor variation i ældre dialekt). Alle 3 informanter bruger en lang række ordformer hvor kortvokalstød ville have været obligatorisk i ældre dialekt.

Heller ikke gamma-2 stød er der mange af. A har 4 af 19 mulige (2 x -skole, 2 x -lærere), B har ingen af 23 mulige, og C har 2 af 7 mulige (2 x -skole).

Selv om B altså hverken har kortvokalstød eller gamma-2 stød, er der ingen tvivl om at han er den af de 3 som "lyder" mest sjællandsk. Det skyldes først og fremmest træk ved intonationen og mange tydelige stødefterslag, samt at 50% af vokalerne i stødløs stavelse er forlængede. - Hvad der fremkommer af sjællandske enkeltordsudtaler i interviewerne, er ganske tilfældigt. Jeg kan nævne at B har stød i 'nu', velær nasal i 'ind(e)', i-vokal i 'sidder'.

Mht. de udvalgte vokalkvalitets-variable kan Bs variation, på linje med de øvrige informanternes, udtømmende beskrives ved de københavnske og rigsdanske varianter. Der er altså ingen diftonger med så fremskudt førstekomponent som i den sjællandske sprogprøve, ingen r-afhængig a-vekslen udover den der også findes i rigsmål (Brink og Lund 1975, § 4,2). (re-udtaler i en del ord - 'bremse, forresten, revne' o.a. - svarende til rigsmål/københavnsk rä/rα er ganske almindeligt blandt unge mennesker i Næstved og omegn, men ordene forekommer ikke ofte spontant på mine bånd). B har klar overvægt af de varianter jeg har kaldt rigsdanske: a (100%), ɔ og rä (ca. 90%), ɔi (kun 2 belæg). For aj-diftongens vedkommende kan man imidlertid, afhængigt af hvordan og hvad man tæller, få overvægt af varianten ai.

Bs sprogbrug, i hvert fald i interviewet, bærer præg af at ville være "pænt", "rigtigt" sprog. Han bruger flere gange lang vokal efterfulgt af v i ord som 'liv, græve, have, lave, blive' (i den rigsdanske sprogprøve forekommer langvokal + v 2 gange). Han har høj frekvens af ø foran pause i ord som 'dreng, næste'. (85% både efter stemt og ustemt konsonant. Lad mig til sammenligning nævne at A har 0% efter stemt og 10% efter ustemt, C har 0% efter stemt og 100% efter ustemt). B siger ovenikøbet 'moder' og 'fader' flere gange.

Alt i alt ville det være rimeligere at placere B ca. midt i trekanten.

A er faktisk meget københavnsk at høre på: 55% vokalforlængelser, 25% *ā*, 93% *aj*, 58% *ā*, 100% *āi*, 93% *rā*. Han har ingen tydelige stødfefterslag, dog et par tilfælde af stød i 'nu', og en sjælden gang kan man høre det karakteristiske tonemønster.

As selv vurdering må siges at være en ganske præcis vurdering af egen sprogbrug.

Cs placering af sig selv som rigsdansktalende er til gengæld en del ved siden af. Hans vokalisme er rigtignok helt overvejende rigsdansk: kun 17% vokalforlængelser, 100% *a*, *aj*, *o*, *j*, *rā*. Men den sydsjællandske prosodi er klar nok: tonemønsteret, og en særdeles kraftig realisation af stødet. Han har en del tydelige stødfefterslag, og stød i 'nu'.

Jeg ville flytte C i hvert fald ét trin op ad linjen mod 2.

Forklaring

Jeg vil nu søge at kaste lidt lys over det billede af selv vurderet og faktisk sprogbrug som vi indtil nu har tegnet. Det vil jeg gøre ved efter tur at fortælle lidt om de 3 informanternes måde at karakterisere de 3 sprogprøver på, deres sprogholdninger, og deres "livshistorier".

Men lad mig først give nogle generelle baggrundsoplysninger om dem alle 3 under ét: De er som det er fremgået alle 3 af samme køn, og af samme alder (hhv. 21, 20 og 17 år). A er opvokset i Næstved by, de to andre i Næstveds omegn. De har det til fælles at de ikke har været særligt glade for at fortsætte

med skolegang efter folkeskolen. C gik endda ud i 8. klasse. De er også fælles om at have været et år væk, i et andet miljø, før de gik igang igen i det næstvedske uddannelsessystem: A var et halvt år på sømandsskole i Svendborg og derpå et halvt år ude og sejle (stort set sammen med folk fra Fyn og øerne syd for). B var et år i kibbutz i Israel (sammen med en masse jyder; der var forståelsesproblemer jyder og den ene sjællænder imellem). C gik som sagt ud af 8. klasse og gik et år på Sorø Ungdomsskole. Nu går A og B på enkeltfags-hf, C på efg jern & metal.

C

Hvad C angår er det naturligvis fristende - som man normalt gør i selv vurderingstests - at tage hans vurdering af sig selv som mere standardsproglig end tilfældet er (altså hans "overrapportering") som indicium på sproglig usikkerhed - og en dertil hørende stræben opad, eller i rigsmålsretning.

Det er desto mere fristende som C giver udtryk for mange holdninger som støtter et indtryk af individuel stræberideologi. Faren er tydelig et forbillede. Han har rejst som sælger og reparatør i forskellige service-prægede erhverv i mange år, taget aftenkurser og videreuddannet sig, og rejser nu for et københavnsk firma, "så det kører da meget godt for ham". C vil også gerne læse videre til elektromekaniker lige som faren ("for der er ikke så mange penge i at være mekaniker"), og så tage til København for der er der flere muligheder inden for elektronikfaget og for at tjene penge. Men i første omgang skal han finde en læreplads som mekaniker. Det er som bekendt ikke altid lige nemt, men C mener at "man skal bare gide, man skal bare gøre en indsats selv også, så kan man sagtens".

Hvor fristende det end måtte være, kan vi imidlertid ikke tillade os at tolke Cs placering af sig selv som overrapportering. Det går ikke, fordi linjen mellem 2 og 3 i trekanten ikke på nogen måde repræsenterer noget sprogligt kontinuum for ham. C var med i den eneste informantgruppe - jern & metal

eleverne - som ikke var i stand til at bestemme de 3 sprogprøver. De bestemte straks den første prøve til at være københavnsk (C siger det først), men de havde tydeligvis ikke noget begreb om en ældre sjællandsk dialekt. De foreslog både Lolland og Jylland som hjemsted for den sjællandske prøve. C er først ude med at foreslå Lolland, men han siger også at "Jylland er i hvert fald med". Han siger også: "toeren ved jeg sgu ikke; ja, det er i hvert fald ikke dansk". Og dét viser noget vigtigt, som gælder for alle 4 i jern & metal gruppen, nemlig at de ikke skelner mellem rigsdansk og sjællandsk sådan som de kender det. Det er bare dansk - til forskel fra københavnsk (som de kan genkende) og de andre dialekter (som de tydeligvis ikke er særlig fortrolige med). C siger da også om den rigsdanske prøve at "det var ... ja sådan lissom vi snakker her sådan". Og han holder fast på "Næstved" når en anden i gruppen foreslår "pænt sjællandsk ... sådan lidt op ad Ringsted".

Pga. denne begrebsforvirring (= uoverensstemmelse mellem gruppens sprognormbegreber og undersøgelsens sprognormbegreber) opstår der også en del forvirring under besvarelsen af det spørgeskema som blev besvaret til sidst under gruppesamtalen. Det gælder især for vores informant C, som hele tiden under udfyldningen var meget usikker, stillede mange spørgsmål ud i luften, til mig og til de andre. Fx krydser han af for at han prøver at gøre sin udtale mere sjællandsk, mens han senere opfører sjællandsk på syvende og sidste plads på en hitliste ("sprogarternes top-7"). Men han ændrer det derpå til en 1. plads under påvirkning af en af de andre i gruppen. Han krydser af for at københavnere, jyder, fynboer og lolland/falstringer, som ikke taler rigsdansk, bør tale deres eget sprog i omgang med den næstvedske lokalbefolkning, for, som han siger: "man kan godt forstå det altså". Derimod bør bornholmere som ikke taler rigsdansk, samt rigsdansktalende, prøve at tale sjællandsk, for "jeg kan kraftedeme ikke forstå det, så man synes at de kunne godt tage og lære at tale sjællandsk". Den sidste kraftsalve gjaldt bornholmerne. Hvorfor rigsdansktalende bør prøve

at tale sjællandsk er der ingen forklaring på.

Her er klart tale om begrebsforvirring. Og der kan fremtrækkes mange andre eksempler på at C er sprogligt ureflekteret. 2 indgår simpelt hen ikke i hans begreb om mulig sprogbrug på Næstvedegnen. Samtidigt har han heller ikke været langt nok væk hjemmefra til at opleve at hans eget sprog og "lissom vi taler her i Næstved" ikke overalt og af alle går for at være rigsdansk, eller bare dansk som han kalder det. Sorø er tydeligvis ikke langt nok væk. Og han har tydeligvis ikke oparbejdet noget begreb om sproglig variation på Næstvedegnen - til trods for at han har flyttet en del rundt og har boet forskellige steder i Næstveds omegn under opvæksten. (Det skyldes til dels at moren og faren blev skilt da han var 5 år gammel, så han har boet, vistnok først og fremmest hos faren, men også hos moren). Han svarer da også nej til spørgsmålene i spørgeskemaet om hvorvidt han nogensinde har følt sig til grin eller er blevet drillet pga. sin udtale. Han har dog oplevet at lærere og kammerater har prøvet at rette på hans udtale.

Vi må konkludere at Cs vurdering af egen sprogbrug er ganske præcis - ud fra hans begreber om sprognormer og sproglig variation på Næstvedegnen. Han overrapporterer ikke, som tegn på sproglig usikkerhed og opadstræben. Det kan imidlertid for-bavse at den sjællandske sprogprøve var helt fremmed for ham. Hans forældre er begge opvokset på gårde i Næstveds omegn, så hvis han har kontakt med sine bedsteforældre (hvilket ikke fremgår af interviewet), burde han måske have kunnet sige som andre af mine informanter sagde om den sydsjællandske oplæsning: hun taler sådan som min bedstemor.

A

A er lige som C skilsmissebarn, men har haft en langt mere "urolig" opvækst. Forældrene blev skilt da han var 6 år gammel og han kendte ikke sin far de næste 12 år. Moren har været arbejdsløs og på varig hjælp i mange år. Hun har været gift 5 gange "og rendte med en hel masse andre fyre ind imellem",

og "det var sgu lige før næsten, lige før at det var en hverdagsbegivenhed altså at min mor fik klø ikke også". Så A røg ud hjemmefra og kom på ungdomspension da han var 14. Han er i dag meget aktiv i en politisk ungdomsorganisation på venstre-fløjen: "...den opfattelse jeg har i dag, jeg har sgu ikke fået den gennem teoretiske studier eller noget vel. Jeg har fået den primært gennem at opleve min mor, som en udstødt ikke også, og som en som ikke kunne klare sig. Jeg er ikke ... jeg vil aldrig nogensinde give min mor skylden for det hun har gjort ved mig vel, overhovedet ikke. Tværtimod vil jeg give For-mynderiet og Systemet skylden ikke også. Og så har jeg været ude og sejle, i Afrika og Syd-Amerika, og der har jeg sgu set elendighed nok ... og der er jeg internationalist, altså helt sikkert!" - Dertil kan lægges 3 års erfaring som arbejdsdreng og mindstelærling på en maskinfabrik ude på landet - hos en "forfærdelig mester".

Det er altså et vigtigt træk ved A at han kommer ud af sin opvækst med nogle stærke holdninger til samfundet omkring sig, og nogle helt andre holdninger end C. Han har ingen personlige ambitioner ud over solidariteten med de svage, de undertrykte og "den almindelige danske arbejder": "jeg vil sgu ikke blive til noget altså ... jeg vil bare have det godt med mig selv og dem jeg kan lide. Det er sådan de krav jeg stiller, så jeg har ikke nogen idé om hvad jeg vil være". Han føler sig knyttet til Næstved "fordi det er nok den værste by jeg har hørt om at lave politisk arbejde i, af de større byer i Danmark, fordi det er virkelig en bondeby".

Det skinner i det hele taget flere gange igennem at A har nogle negative holdninger til bønder, til sjællandsk sprog og til dialekter i det hele taget. Han har en gang excelleret i at optræde som "møjbonde" med monologer på "sådan rigtig voldsomt sydsjællandsk". Han bruger begreber som 'så bliver det værre', 'så bliver det helt galt', til at karakterisere sproget efterhånden som vi bevæger os væk fra byen og udover på landet. Han taler om Kresten Poulsgaards tåbelige sprog,

og mener at samme Kresten Poulsgaard sikkert har de der "fordomme ikke, med at det drejer sig ikke om at lyde som en københavner, det drejer sig om at lyde som en god racistisk bonde ikke også, og det er lige hvad han er, ikke". Det er tydeligt at hans mere bevidst ideologiske jeg prøver at holde disse holdninger i tømme, og på hitlisten "sprogarternes top-7" side-stilles alle dialekter på 2.pladsen - efter københavnsk (og fynsk, som får æren af delt førsteplads). På båndet siger han at han synes københavnsk er den flotteste dialekt, og at han ikke synes rigsdansk er noget.

A er altså langt mere sprogligt bevidst end C. Han har ingen problemer med at placere sprogprøverne. Han er fuldt klar over at sprogbrug varierer, at man ikke skal langt uden for byen før den er helt "gal". Han er i stand til at give eksempler på sydsjællandsk dialekt (både mht. leksikon og intonation). Hans selv vurdering er som vi har set meget god. Hvorvidt hans holdninger til sprog og i almindelighed er af afgørende betydning for at han taler så københavnsk som han gør, vil jeg kunne svare sikrere på når hele materialet er analyseret, men det forekommer mig ret sandsynligt.

B

I modsætning til A og C har vi i B et godt eksempel på en stabil, rodfast opvækst. Han er virkelig vokset op i hvad vi kan kalde et tæt netværk, i en lille landsby, hvor familien har boet i generationer. De er seks søskende i alt. "Der er lissom meget familie der bor rundt omkring os", som han siger. Faren, moren, farbroren og en bror er de eneste arbejdere på en lille fabrik i en nærliggende landsby. (Men fabrikken ejes af "en mand i København").

I et sådant miljø bevarer man sproget godt, eller som B selv siger: "...det gør man jo vel egentlig, ubevidst, gør man ikke? Når man er i de der små miljøer, både her på Sjælland og i Jylland ikke også, taler man det sprog fordi familien og vennerne taler det ikke også".

Men landsbyidyllen blev brudt. "Ude hvor jeg bor, kan man dele dem op i to grupper", fortæller han. Der er den gamle, eller oprindelige, befolkning, og så alle tilflytterne. "Altså de dér der har store stillinger og sådan noget, de kom ud på landet der i 60'erne og 70'erne ... så da jeg begyndte at gå i skole, da var det ... vi var kun to altså, min tvillingesøster og så mig over fra den gamle del, og de resterende det var fra de der tilflytterkvarterer, så jeg tror helt givet at jeg nok har haft en markant dialekt, fordi jeg blev passet af min farmor - hun boede lige ved siden af jo - den halve dag jo, så jeg tror helt givet at jeg har haft den".

Derfor havde B heller ikke noget problem med at genkende den sydsjællandske dialekt: "Det lyder lige som min farmor hun snakkede". Og han synes også at når hans forældre snakker, så er det noget af det samme. B er i det hele taget meget bevidst om at der er dialekttræk i hans sprog, og han er god til at karakterisere dialekten: "Vi trækker lissom ordene ud ikke også. Det kan jeg også være slem til en gang imellem, at trække de der ord ud".

At han er så klar over dialektpræget i sit sprog, skyldes naturligvis at andre har været emsige med at gøre ham opmærksom på at hans sprog er anderledes. "Ja mon ikke", er hans spontane svar på spørgsmål om han har oplevet drillerier. I sommer da han deltog i undersøgelsen, havde han et feriejob i København, og der faldt der hyppigt spydige bemærkninger. Han mener imidlertid ikke at han af den grund har prøvet, eller prøver, at ændre sit sprog. Tværtimod: "Hvis de ikke synes jeg er god nok, så kan det også gøre lige meget, fordi jeg ændrer ikke mit sprog ... hvis de siger at jeg skal sige ånsdag, at jeg ikke må sige o'onsdag ikke også, men ved du det, de får sgu fingeren du, fordi at ... så siger man bare oo'oonsdag i steden for, simpelt hen du og slår i bordet du, ja men det kan du tro, fordi mit sprog det er lige så meget berettiget som københavnsk eller der oppe på den anden side af Ringsted ikke også". Han mener altså at drillerier og spydige bemærk-

ninger kun fører til en forstærket brug af dialekttræk - i protest som han selv siger. Og han anfører i spørgeskemaet at han mener om sin udtale at den har ændret sig til at blive mere sjællandsk under opvæksten, og at han selv har ønsket det.

Dette står imidlertid i modsætning til hans egen formodning om at han nok startede i skolen med noget af det der som farmor snakkede. Og også til hans egne formuleringer om at "der har været en påvirkning i skolen ... en rettelse i sproget i løbet af skolegangen". Han kan ikke huske at hans udtale blev direkte rettet i skolen, men han fik at vide at han skulle "tale tydeligt og klart og sådan nogle ting". Et andet sted fortæller han imidlertid at det er et markant træk ved dialekten at "vi skærer ordene af og forkorter ordet", og at han har fået høre for, "også i skolen i hvert fald, at endelserne ryger lige ud til siden".

Her har vi fat i Bs ømme punkt. Han er meget principfast og holder fanen højt mht. at alle bør "holde fast ved deres eget sprog" og at "alle dialekter er gode", som han skriver i spørgeskemaet. Men han virker usikker på om han selv har levet op til, kan og vil leve op til disse paroler. Hans egen sprogbrug giver med al ønskelig tydelighed svaret: han er formentlig dñn af mine informanter som blander flest konservative rigsmålsformer i sit sprog. Samtidig er han så at sige den eneste af informanterne som anfører i spørgeskemaet at han ikke kan udtale sproget forskelligt i forskellige situationer.

B er klart en usikker sprogbruger. Usikre sprogbrugere plejer man at lokalisere i selvvrderingstests ved at de overrapporterer, altså vurderer deres egen sprogbrug som værende nærmere på sprogsamfundets standardnorm end den faktisk er. Inden for en sådan model må vi sige at B underrapporterer. Det plejer man at tage som tegn på at sprogbrugeren orienterer sig i retning af en anden, mere skjult, prestigenorm. - Nu tror jeg imidlertid ikke at den sydsjællandske sprogprøve i min test repræsenterer en prestigenorm for B. Jeg vælger altså at se stort på hans egen mening om at han har ændret sit sprog

i sjællandsk retning - og har villet det. Denne hans ideologi, samt hans underrapportering, tror jeg snarere er udtryk for at han godt ved at han ikke taler så rigsmålsnært som han gerne ville, hvis han kunne.

Afslutning

En teoretisk pointe skal afslutningsvis antydes: Alle vokser vi op til kompetente sprogbrugere ved at udsættes for og forholde os til et virvar af varierende sprogbrug og konkurrerende normidealer. Vores egen sprogbrug, og dens variation, fortæller derfor noget om hvor vi kommer fra - og om hvor vi vil hen. Ændringer i sprogbrugsmønstret, både som individuelt og samfundsmæssigt fænomen, er en følge af ændrede sprogholdninger. Det er ændringer i styrkeforholdet mellem normidealerne som fører til ændringer i sproglige varianter brugsfrekvens - ikke omvendt. Gennem fokusering på de individuelle sprogholdninger og "livshistorier" kan dette socialpsykologiske grundlag for sprogforandring konkretiseres.

Litteraturhenvisninger

Lars Brink og Jørn Lund: Dansk Rigsmål, København 1975
Inger Ejkskjær: Kortvokalstødet i sjællandsk, København 1967

K. Ringgaard (udg.)

1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1987

FYNSK MELLEM ØST OG VEST

Af Inge Lise Pedersen

For en traditionel dialektologisk betragtning er den udlydende tryksvage vokals udvikling det primære inddelingskriterium for danske dialekter. Dialektområder bliver defineret ved hvilke ordtyper der er udviklet i hvert enkelt område, og vi får den kendte tredeling af landet i Bornholmsk, Ømål og Jysk. Lillebælt er således en dialektgrænse af første rang.

Den skarpe skelnen mellem ømål og apokopedialekten jysk støttes af andre dialektkriterier, der er fx. forskel på hvilke langvokaler der diftongeres i de to områder. Men der er også mange af de principielt nord syd gående grænselinjer der slører den primært så skarpe skelnen.

Storebælt som dialektgrænse.

Der er et accentuelt træk som stødbasis - forskellen i ord med kort vokal efterfulgt af en stemt + en ustemt konsonant. Sådanne ord som hjælp, folk, damp, kant har stød på Sjælland, men er stødløse på Fyn og i Jylland (Kort over de danske Folkemål no. 76). Denne grænse går således gennem Storebælt¹⁾.

Og det er der mange grænselinjer der gør. Det gælder agtværdige gamle isofoner som forskellen mellem

vestligt [sdøw, sdø'w] og østligt [sdu'u]

" [fəw'l, fə'wɫ] " [fuw'l, fu'l]

" [bøj, ba] " [bu, buð]

og det gælder yngre grænselinjer som den mellem assimilerede former af -rn i det vestlige og uassimilerede former på Sjælland (Kort etc nr. 65). Denne grænse er hverken gammel eller ubevægelig a'et i an på Sjælland er formentlig restitueret, men i nogle generationer har Storebælt dannet grænsen.